

## Afstemningen i Sønderborg 10. februar 1920

Ved folkeafstemningen 10. februar 1920 i Sønderborg var der et tysk flertal, idet 2601 personer stemte for Tyskland og 2021 stemte for et tilhørsforhold til Danmark.

På denne måde fulgte Sønderborg to andre købstæder i afstemningszone 1 (området fra Kongeåen til den nuværende grænse), idet der også i Tønder og Aabenraa var et tysk flertal. I Haderslev var der danske flertal.

I landkommunerne var billedet helt omvendt med et meget stort flertal for Danmark de fleste steder, f.eks. Dybbøl og Ulkebøl med et flertal over 90%.

Det samlede resultat i afstemningszone 1 var 75.431 (74,2%) stemmer for Danmark og 25.329 (24,9%) for Tyskland.

I det følgende skal vi derfor dykke ned i tallene for afstemningen i Sønderborg for at søge forklaring på det tyske flertal.

### Stemmeret og valgform

Reglerne for folkeafstemningen var fastsat i Versaillesfreden, juni 1919:

Stemmeret har mænd og kvinder, der er fyldt 20 år

1. januar 1920 og opfylder en af følgende betingelser:

- 1) Er født og bosat i afstemningsområdet
- 2) Har været bosat i afstemningsområdet i 20 år
- 3) Er født i området før 1. januar 1900, men er fraflyttet området/blevet forvist fra området

I Sønderborg var byen opdelt i valgdistrikter som til almindelige valg, f.eks. et magistratsvalg afholdt i januar 1920.

Der var 5 valgdistrikter, som nedenstående oversigt og kort viser, + et 6. valgdistrikt for de tilrejsende.

Valgstederne var placeret således:

1. Hotel Prinz Adalbert, Adalbertgade/Helgolandsgade 41
2. Restaurant Kolosseum, Perlegade 39
3. Hotel Holsteinisches Haus, Rådhusstorvet 6
4. Rådhuset, værelse 2
5. Hotel Stadt Wilhelmshafen, Søndergade 52/Nørrebro 2
6. Restaurant Stadt Magdeburg, Perlegade 82

Afstemningsformen:

Den valgberettigede fik i afstemningslokalet udleveret en farvet kuvert.

I afstemningsboksen kunne han/hun derefter vælge mellem et kort med henholdsvis Danmark og Tyskland trykt på.

Dette kort blev i kuverten afleveret til den valgtillordnede, som puttede den i stemmeurnen.

På arkivet opbevarer vi den stemmeurne, som blev brugt på Rådhuset.

Afstemningsreglerne var således formuleret, at personer født og/eller bosiddende i byen før år 1900 havde stemmeret. Derfor kom mange rejsende til, både danske og tyske. Det drejer sig om 349 danske og 919 tyske. De danske var især udviste eller flygtede. De tyske var især embedsmænd og arbejdsmæssigt tilflyttede på grund af byens udvikling.

Hvis man trækker disse stemmer fra, viser der sig et noget andet billede, nemlig 1672 danske stemmer og 1682 tyske, altså en næsten ligelig fordeling, som denne opstilling viser:

Afgivne stemmer 10. februar 1920 i Sønderborg:

danske	tyske	danske i %
2021	2601	44

Heraf tilrejsende:

Danske	tyske	
349	919	tilrejsende i alt 28%
1672	1682	tilrejsende trukket ud

Før afstemningen, i midten af januar 1920, var området overgået til at blive administreret af repræsentanter for Versaillesfreden, samlet i Den internationale Kommission (Commission Internationale du Surveillance du Plebiscite Slesvig, forkortet CIS).

Det betød, at det tyske militær på Sønderborg Slot og flådestationen/kasernen straks skulle forlade området sammen med de øverste embedsmænd, som alle var tyske. Det betød også, at byens befolkning langsomt mistede sit tyske præg og flertal – men altså ikke flertallet ved afstemningen 10. februar 1920.

### Afstemningen i Sønderborg

Fredsslutningen efter 1 verdenskrig skulle tilgodese mange - også modstridende - interesser. Her er det interessant at behandle den amerikanske præsident, Woodrow Wilsons forslag til en fredsslutning, de såkaldte 14 punkter, som bl.a. byggede på folkenes selvbestemmelsesret som et princip til at afgøre grænseføringer/grænseændringer efter krigen.

Det var dette princip, der blev grundlaget for en grænseregulering i bl.a. Slesvig. Derfor blev der plads til, at folk med tilknytning til området – de tilrejsende – kunne være med.

Desuden var man langt fremme med en kraftig nedsættelse af valgretsaldern, som blev sat til 20 år, og med kvindelig stemmeret (som var indført i Danmark i 1915, men endnu ikke i Tyskland).

Med hensyn til afstemningsdistrikter fulgte man i Sønderborg tidligere valg til magistraten. Nedenstående bekendtgørelse om folkeafstemningen blev bragt i Dybbølposten 21.1.1920. I skemaet er også indsat valgresultatet, trykt i Dybbølposten 14.2.1920.

For klarhedens skyld er også i skemaet angivet forklaringer til afstemningsstedet. Disse forklaringer i Palle Fløes bog om hoteller og gæstgiverier i Sønderborg. Desuden er der uden for skemaet tilføjet en liste gadenavne, som skiftede i forbindelse med Genforeningen.

### Bekendtgørelse

I henhold til §10 af Afstemningsreglementet for Folkeafstemningen i Slesvig bekendtgøres herved, at der til Folkeafstemningen i Sønderborg Kreds er dannet følgende Afstemningsdistrikter:

<b>Afstemnings-Distrikt</b>	<b>Formand</b>	<b>Protokolfører</b>	<b>Lokale for listernes udarbejdelse (afstemningssted)</b>	<b>Afstemningsresultat</b>
Sønderborg 1 – omfattende Gaderne: Adalbertgade, Alsgade, Arnkilgade, Jernbanegyde, Baudissingade, Brandtsvej, Bryggergade, Markgade, Geibelgade, Goethegade, Hebbelgade, Jomfrustien, Kørnergade, Lerbjerg, Lessinggade, Løngang, Marinestation, Mølbygade, Prins Henriksgade	Hans Work	Lærer Fr. Petersen	”Prinz Adalbert”  (Adalbertgade/ Helgolandsgade →Haus Adelbert (PF s. 5))	Danske: 320 Tyske:358
Sønderborg 2 – omfattende Gaderne: Jernbanegade, Møllegade, Perlegade, Rebslagergade, Rønhavegade, Schillergade, Skole-allé, Skolegade, Sofieterrasse, Damgade, Theodor Storms Allé	Otto Kähler	Aage L. Nielsen	”Kolosseum”  (Perlegade 39 (PF s. 60, lille billede))	Danske: 439 Tyske: 352
Sønderborg 3 – omfattende Gaderne: Bagergade, Bjerggade, St. Raadhusgade, Humletorv, Hospitalgade, Kejser Vilhelm-Allé, Kastanieallee, Kirkeallee, Kirkegade, Lille Raadhusgade	Niels Busk	Knud Eriksen	”Holst. Haus”  (Rådhusstorvet 6 →Hildebrandts Hotel →Dupont Møbler ( PF s. 50+49))	Danske: 265 Tyske: 308
Sønderborg 4 – omfattende Gaderne: Æblegade, Bismarckgade, Ladegaards-Allé, Liljegade, Mariegade, Mellemgade, Raadhustorvet, Rosengade, Slotsgade, v.d. Schulenburggade, Stengade, Stjernegade, St. Jørgensbjerg, St. Jørgensgade, Strandvej, Sønderskovvej, Uhlandgade, Voldgade	Fr. Dose	Bankdirektør Nielsen	Raadhuset, Værelse 2	Danske: 226 Tyske: 274
Sønderborg 5 – omfattende Gaderne: Brogade, Dybbølgade, Grimmsbjerg, Kasernegade,	Julius Hag	Jul. Christiansen	”Stadt Wilhelmshafen”	Danske: 430 Tyske: 590

Klinkegade, Langbrogade, Nørrebro, Sundvedgade, Sundgade, Sønderbro, inkl. Statskasernen, Sønderhavnegade, Søndergade			(Nørrebro 2, tidligere Søndergade 52 → Hotel København (PF s. 12+11))	
Sønderborg 6 – for sådanne Personer, som er født i Sønderborg, men bosat udenfor Afstemningsområdet og for Udviste	H. Langelo	Heinr. Petersen	”Stadt Magdeborg” (Perlegade 82 → Koldinghus → Christiern 4 (PF s. 68-69))	Danske: 349 Tyske: 919

Adalbertgade = Helgolandsgade

Baudissingade = du Platsgade

Geibelgade = Finsensgade

Hebbelgade = Ahlmannsvej

Kørnergade = Parkgade

Lessinggade = Blomstergade

Prins Henriksgade = Engelshøjgade

Schillergade = H.C. Andersensgade

Sophieterrasse = Smallegade

Theodor Storms Allé = Brorsonsvej

Hospitalgade = Klostergade

Bismarckgade = Østergade

v.d. Schulenburggade = Batterivej

Uhlandgade = Oehlenschlägersgade

Grimmsbjerg = Slotsbakken

Klinkegade = Ankersgade

Kun i et afstemningsdistrikt, i skemaet nr. 2, var der et – ret stort – dansk flertal. Hvis man vil placere dette flertal i byen ved hjælp nedenstående kort kan man med lidt god vilje sige, at det er området omkring Perlegade.

I valgdistrikt 1 (den nordlige del af byen), i valgdistrikt 3 (gaderne bag havneområdet op til Kongevej) og i valgdistrikt 4 (gaderne omkring rådhuset) var der et mindre tysk flertal.

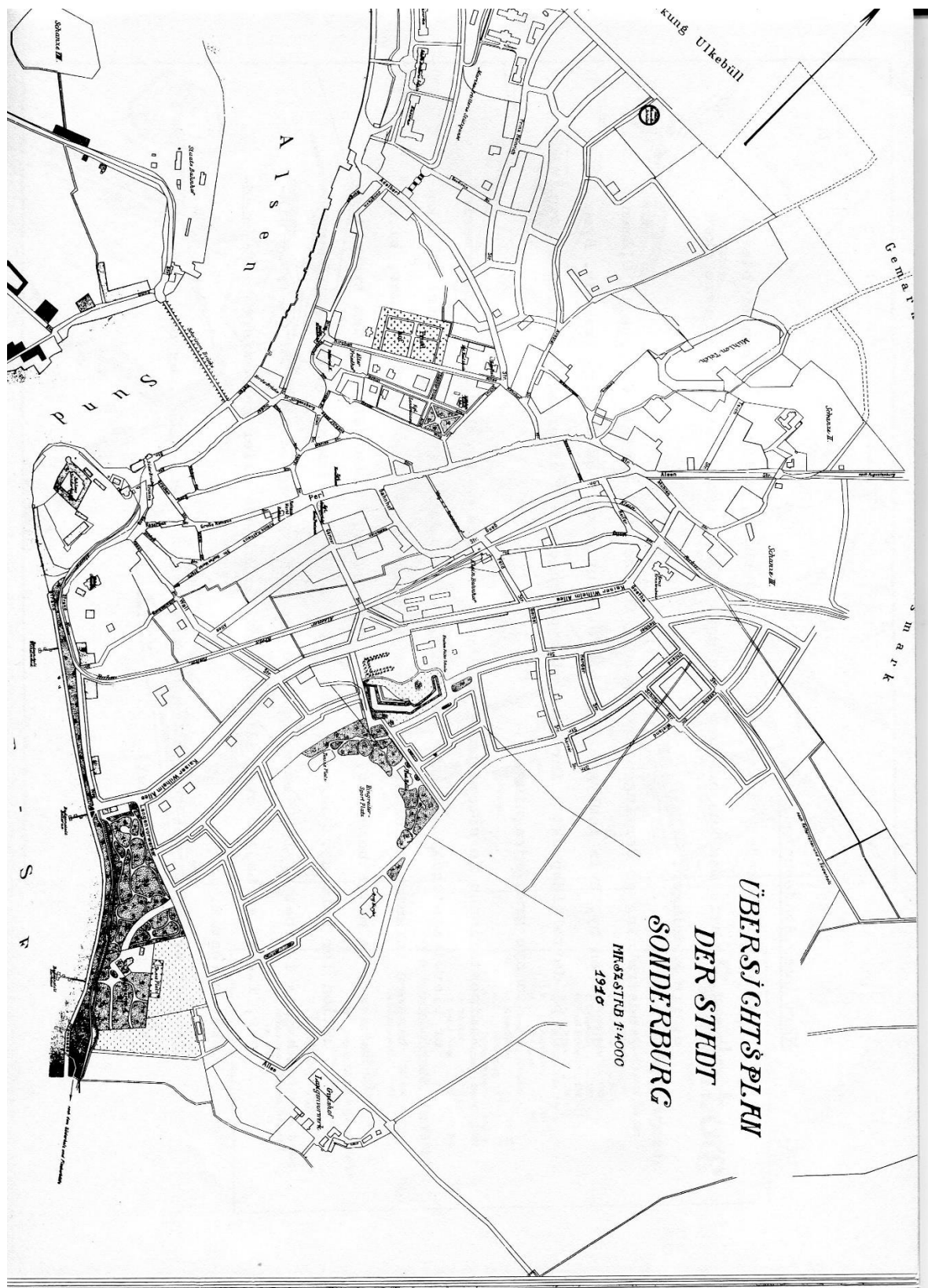
I valgdistrikt 5 (gaderne ved havnen på Alssiden og gaderne på Dybbølsiden) var der et meget stort tysk flertal.

Hertil kom som sagt det store flertal af tyske tilrejsende, som stemte i valgdistrikt 6 på ”Stadt Magdeborg”.

Vi ved, at der i kvarteret omkring Perlegade var en gruppe af købmandsslægter, som havde en stor rolle i byens to borgerforeninger, hvor det dansknationale var fremtrædende. Det kan have været afgørende for det danske flertal i valgdistrikt 2.

Om der har været lignende faktorer for de tyske flertal ved vi ikke. Men et studium af vejviserne fra denne periode kunne muligvis vise noget om befolkningssammensætningen i distrikterne. Vi har vejviserne på arkivet, så hvis nogen har lyst og energi.

Kort over Sønderborg 1910



## De tilrejsende dansk-sindede

Lørdag d. 10. januar 1920 bragte Dybbølposten et interview med overretssagfører Peter Paulsen om transporten af afstemningsberettigede personer fra Danmark til deltagelse i afstemningen i zone 1 d. 10. februar 1920 og zone 2 d. 14. marts 1920.

Peter Paulsen var meget stolt over at kunne fortælle, at det til afstemningen d. 10. februar drejede sig om i alt 17.000 personer og til afstemningen d. 14. marts i alt 4.000 personer.

Til afstemningen d. 10. februar drejede det sig om 7.000 fra Sjælland og omliggende øer, 800 fra Fyn og 8.000 fra Jylland.

Peter Paulsen var formand for Foreningen Sønderjyderne, som blev stiftet på et møde i København d. 19. november 1918, altså straks efter, at våbenhvilen i 1. verdenskrig var trådt i kraft og Den nordslesvigske Vælgerforening havde udsendt Aabenraa-resolutionen d. 16.-17. november 1918.

I en artikel i Dybbølposten/Festudgaven i anledning af tiårsdagen for folkeafstemningen (1930) gav han i et tilbageblik en bredere beskrivelse af arbejdet med at samle og transportere stemmeberettigede fra Danmark.

Foreningen startede sit arbejde, før det var helt sikkert, at der kom en afstemning og før reglerne for stemmeberettigelse lå klar.

Man startede med at lave skemaer til tilmelding og lister over de tilmeldte. Disse lister sendtes senere til et udvalg, som mødtes på Folkehjem i Åbenrå, hvor listerne blev godkendt, efter reglerne var offentliggjort efter Versaillesfreden juni 1919.

Herefter sendte foreningen navnene/listerne til de enkelte kommuner, som så i sidste omgang sendte et vælger-ID til den stemmeberettigede. I reglerne var det fastsat, at man skulle stemme i den kommune, man var udrejst fra.

Og alle disse forsendelser skete med et velfungerende dansk og tysk postvæsen.

Til dette meget omfattende arbejde med vælgerregistrering, hvor både frivillige og deltidsansatte bidrog, kom så arbejdet med at udarbejde transportlister og træffe aftaler med danske og tyske jernbanemyndigheder og danske rederier, der kunne stille skibe til rådighed.

Hertil kom så også bespisningen undervejs, som man fik forskellige restauranter i København og Århus til at sponsorere.

Da der blandt de stemmeberettigede var folk med ikke så stor en økonomisk formåen, måtte foreningen også i nogle tilfælde skaffe dækning for tabt arbejdsfortjeneste for at få så mange som overhovedet muligt med.

Mange forskellige aldersgrupper var også repræsenteret, heriblandt ældre og svagelige, så man måtte også have lægehjælp med på rejsen. At det var nødvendigt, viser nogle dødsfald, som skete under rejsen. Men Peter Paulsen kunne fortælle, at disse først skete efter stemmeafgivningen.

Den sidste store opgave var så at sørge for indkvartering til de tilrejsende. Til dette arbejde - og sikkert også andet - fik foreningen hjælp fra lokale. I Sønderborg var der f.eks. dannet en indkvarteringskommission, som ved en annonce i Dybbølposten d. 23. januar 1920 kunne meddele, at indkvarteringslister nu blev fremlagt på Sønderborghus.

Så alt i alt et meget stort arbejde af frivillige for at skaffe så mange dansksindede med til afstemningen som muligt.

Andelen af dansksindede tilrejsende kom til at udgøre ca. 10% af danske stemmer i zone 1.

De tilrejsende blev så ikke afgørende for det danske flertal, men viser jo nok noget om et meget stort engagement.